

НЕИЗВЕСТНИ ПИСМА НА ТЕОДОР ТРАЯНОВ

СТЕФАН ВЕЛИКОВ

Теодор Траянов (1882—1945) е известен поет и преводач. Дори да бе написал само стихотворенията „Тайната на Струма“, „Смърт в равнините“, „Гибел“, „Заклинание на словото“, името му пак щеше остане като автор на едни от най-хубавите творби в българската поезия.

В живота на Т. Траянов има редица неизвестни и неизяснени моменти. Такъв момент представляват т. нар. „виенски период“.

През есента на 1900 г. Теодор Траянов пристига във Виена, където се записва да следва архитектура в известното „Технише хохшуле“. 18-годишен, тук той създава и първите си стихотворения, които излизат в „Летописи“ на Константин Величков и „Художник“ на Павел Генадиев, Симеон Радев и Александър Балабанов.

Виенският период на Т. Траянов (има предвид първите петнадесет години от пребиваването му във Виена) крие много неизвестни. Има много тъмни места, които трудно могат да се осветлят. С две думи, Траянов твори и гладува, измъчван от отричане и непризнаване като поет, боледува, моли се за приятелска подкрепа, търси изход да се изяви и наложи сред колеги и читатели.

Богат изворов материал за проучване на този период представлява кореспонденцията на Траянов, значителна част от която е неизползувана дори и в последните изследвания на неговия жизнен и творчески път.¹

В богатия архивен фонд на Кирил Христов, грижливо съхраняван в Централния държавен исторически архив (ЦДИА), ф. 131, оп. 1, а. е. 633—640, има запазени няколко десетки писма на Теодор Траянов до Кирил Христов. Те до голяма степен дават възможност да се види истинската картина на „виенския“ период от живота на Траянов. Писани са до Кирил Христов по времето, когато той е в София и работи като библиотекар в Министерството на народното просвещение, „творчески командирован“ в Берлин (1906—1907).

Все към „виенския период“ от живота на Траянов се отнася и едно писмо от 17 май 1922 г., в което поетът трогателно разкрива положението, в което изпада като служител в нашата легация във Виена по време на самостоятелното управление на Ал. Стамболийски. Обръщайки се към генерал М. Савов, пълномощен министър в Париж, Траянов моли за парична помощ, тъй като съпругата му Елена е тежко болна и се нуждае от бърза лекарска намеса (вж. НБКМ, БИА, ф. 20, а. е. 3, л. 1286—1287).

Писмата, които представям подборно в настоящата публикация, до голяма степен помагат на изследователите да вярно проучват на жизнения път на Теодор Траянов; още по-пълно и всеобхватно да се изследва и разкрие началният му творчески път. Неизвестни и неизползувани досега, тези писма са богат изворов материал за нови научни изследвания.

¹ Вж. С. т. И л и е в. Теодор Траянов — грядущ и непознат. С., 1983; сб. „Теодор Траянов. Нови изследвания“. С., 1987, и др.

Виена, 2 януари 1906 г.

Уважаеми Г-н К. Христов,

Използвам преди всичко случая и Ви благодаря за вниманието към моите слаби стихове в изпратената чрез Х. Тодоров тетрадка. За оправдане на моята смелост тогава нека служи направения напредък в новата сбирка, която изпращам днес до Вас. Вярвам, Хар. Тодоров Ви е разправил за моето непоносимо материално положение, за това аз ще Ви моля само да използвате голямото си влияние пред г-на министра Шишманова, за да ми се отпусне една по-голяма парична сума за напечатването на сбирката. С какво огорчение Ви пиша за това „унижение“ на изкуството, вярвам, представяте си. . .

Стиховете в тази сбирка ще възхитят малцина в България; другари като Вл. Василев¹ и други „книжовничествующи“, по случай появяването на *Regina mortua*² в „Художник“, ме обясват с писма, нашарени с моралствующия тон на бъдещи симтропи.

Буквално: „И ако продължаваш и за напред в това бласто да тъпчиш, не само ще се откажа от тебе, но и съвършено ще те омаскаря (най-напред в „Българан“³, а сетне и другаде). Това, сетне, е „Мисъл“⁴.

Морално удовлетворение бе известието, че Вий и добрия Кунев⁵ сте харесали напечатаните стихове.

Сбирката кръстих „*Venus primitiva*“, взето от едно стихотворение на R. Dehmel⁶. Не праложиж никаква „забележка“ на края; при издаването, ако намерите за добре при някои стихотворения, може да приложат.

Като Ви благодаря още веднъж за всичко
Оставам Ваш предан
Т. Траянов

2.

Виена, 30 януари 1906.

Драги г. К. Христов,

Истинската си благодарност ще съм в състояние да Ви изкажа само когато се видим лично. Циничността на „ще те омаскаря“ засегна нещо, което лежи по-дълбоко, отколкото авторското честолюбие — онези свети чувства, тайни рожби на презрения синовен и братски дълг към очакващото семейство.

Разсейте опасенията си, които изказвате в писмото за преколямото влияние на модерната немска поезия. Вий налучихте, Richard Dehmel е моя идеал на лирик. Но нито една картина, нито един израз съм заел от него. В творенията на Демела предсетих смътния израз на безформения си копнеж, но и при очевидната „общност“ — детайлната постройка е различна, а в някои случаи противоположна. Пътя, начертан в „*Venus primitiva*“, не е общ, а успореден с неговия; непосилната неравномерна стъпка на младия търси унисона с тая на превъзможния майстор. . . — На

Адреса: IV. Rainergasse. 20, 16.

Писмо. Оригинал, ръкопис.

¹ Владимир Василев (1883—1963) — литературен критик.

² Цикълът „*Regina mortua*“ се отпечатва в сп. „Художник“ — илюстрирано литературно-художествено списание, 1905, кн. 3 и 4.

³ „Българан“ — хумористичен и сатиричен вестник (1904—1909). Редактиран от Ал. Кипров, Хр. Силянов и Ал. Божинов.

⁴ „Мисъл“ — списание за наука, литература и критика. Редактор д-р Кр. Кръстев. Излиза през 1892—1907 г. В редактирането му са участвували и П. П. Славейков, П. К. Яворов и др.

⁵ Трифон Кунев (1880—1954) — поет, хуморист, журналист.

⁶ Рихард Демел (1863—1920) — немски писател модернист.

горе — там! Заратуэтра и Данану са гранитния ужас на „Ich sage Euch“ — възвестяват гранитната истина.

Пиша Ви тези горните редове, защото зная, че няма да ги вземете за нескромна откровеност! С особено удоволствие приповтарям очевидния факт, че един от кръстниците на „Venus primitiva“ е и авторът на genialното стихотворение.

Стискам Ви ръката
Ваш всякога предам
Т. В. Траянов

P. S.

Пискам сумата 1000 лева от министерството, но моля Ви, ако я намирате висока, бъдете добри и припишете вероятността в прошениято; аз не знам какъ се отпускат тези суми. На место изхвърлените 3—4 къса ще вместа нови работи (около 9—10).

Писмо, оригинал, ръкопис.

3.

Виена, 14 март 1906.

Уваж. Г-н К. Христов,

Днес писах Г-ну Генадиеву¹ да вземе от Вас стиховете под надсловa „Via dolorosa“ за в „Художник“, защото ръкописа, който притежавам, е неточен. От министерството нямам никакъв отговор още. Дали дебюта на Venus primitiva пред Г-на Шишманова² бе сполучлив?

Не Ви пиша затворено писмо, защото съм в такова разкъсано душевно състояние, което би ме завтикнуло в сантименталности, злоупотребяющи с Вашто благоволение. — Ужасен е един лирик в писмата си! Особено болнаво сеиантентален! Спомням си второто писмо до Вас и се черва: ще стигам „Данану“! . . . О, охлюв, запътен за безкрайността!

Приемете моя искрен поздрав
Т. Траянов

Пощенска карта. Оригинал, ръкопис

¹ Павел И. Генадиев (1873—1959) — публицист, издател на сп. „Библиотека“, „Художник“, „Поука“ и др.

² Ив. Д. Шишманов (1862—1928) — литературен историк, фолклорист, професор в Софийския университет. От 1903 до 1907 г. министър на народното просвещение, поощрявал редица млади автори с награди, командировки в чужбина и др.

4.

(21. III. 1906. Виена)

Милий Кириле. Благодаря ти за практическия съвет, и мене ми беше дошъл на ум, но надявам се от Бобчев¹ да взема един аванс от около 200 лева. В „Н. Ж.“² трябва да пиша. Антон³ е платил за мене 250 лв. и ще трябва да плати още толкова. Па и какво да права с моите стихове? Написах една бележка за Пенчовия „Сън за щастие“, изпратих я на „Н. Ж.“ „Ти какво четеш. Нито един немски поет ме не задоволява, нито Dehmel. Той е genialна душа, но „само“ талантлив художник. А сега цял съм погълнат от Пшебишевски⁴. Чел ли си неговите „Сатанскиндр“. Той е единствения мой и твой душевен сродник. Всичко хубаво, да, но в Н. Ж. не обелват ни зъб за мене. Не че накръпява суетността ми, но ме ядосва. Росен⁵ те поздравява. Той е влюбен в тебе „на ново“.

Прегръщам те горещо
твой Тодор

Потърси моя братовчед в Берлин. Казва се Траянов.

Оригинал, ръкопис. Пош. карта.

¹ С. С. Бобчев (1853—1940) — общественик, публицист, славяновед.

² Сп. „Наш живот“ — списание за литература и критика (1901—1902, 1906—1907, 1911—1912), редактор А. Страшимиров.

³ Антон Страшимиров (1872—1957) — писател, общественик, редактор на списания и вестници.

⁴ С. Пишибиевски (1868—1927) — полски писател.

⁵ Петко Росен (1880—1944) — писател, литературен критик, мемоарист.

5.

Любезний г-н Кирил Христов,

Моят мълчане до сега Ви е учудило! Причината — мислех да пиша не писмо, а някакво „откровение“ до Вас, да търся отговор на много вълнежи. . . Освен туй все имах надежда за Великден да се върна за малко в София.

Вярата Ви у туберкулозата, а главно в артерносклерозата, при всяко смислювание за Вас дълбоко ме нананява. При мисълта, че Единствения, с когото българската литература би гордо застанала до европейската, е осъден на чиновничествувание по задушни канцеларии — злоба и яден жипел пъннат гърдите ми, ще ми се една грамадна хрчка да лепна на нашата България. Аз страдам също от сърцето, вече 4 години. Уж нервози явления; болестта ми — Angina pectoris — е следствие само на органически сърдечни повреди.

Днес изпратих на г. Генадиев¹ 16 откъслекa от втората ми сбирка „Venus Anadyanipe“, също и едно дълъко съобщение за дебюта на българския пианист Ив. Торчанов² (20-годишен гениален хлапак!). Моля Ви се, настояте за най-бързото им напечатвание, а главно за по-висок хонорар! (Нали ужасно?) Бъдете тъй добър и съобщете ми как мислат в редакцията на „Художник“ за следующото ми предложение, което съобщих Генадиеву: Да изпращам художествени рецензии във вид на съобщения (фейлетонна форма) за всички клонове на изкуството, главно драматическа поезия; между другото по една студия за Dehmel'я и Oskar Wilde.

Но Вий как мислите — не е ли по-добре да се направи подобно нещо с редакциите на „Ден“³ или „Вечерна поща“⁴, които сигурно ще плащат по-добре, пък и от такава позиция — непримирима война на оная клика около „Мисъл“? Аз изучавам полемиките на Хайне и, чини ми се, по-добър учител не може и да има. Дано само туй ми войнствено настроение не се изпари през горещините! Простете ми този интимен тон, оная искреност, която лъха от Вашето писмо, ме подкупи окончателно! С какво нетърпение очаквам нашта лична среща! Мойта Venus primitiva като че ли не се харесва в своето дълбоко negliже?

Освен бележката Ви в „Ден“⁵ дали има някъде другаде писано за моите стихове не зная. Аз съм като отсечен от България, нищо не чета, даже мене си „печатан“ не чета — Господата около „Художник“ не намират за нужда да изпращат списанието си толкоз далече — у Виена! Бихте ли ми съобщили как гледат на мене от „кръга на наште признати литератори!“

Дано това ми писмо Ви намери в друго настроение и в друга вяра по отношение туберкулозата. Аз душевно съм почти „доразкъсан“. Най-ужасното е, че самата любов взе да се изражда в болнавост и истеричност, да не е временна пертурбация И не привързаност и страст, а някакво си друго чувство ме влече към жената, може би умразата. . . — Прекъсвам! — Задитирах си стиховете! Моля Ви пишете ми веднага. . .

Ваш предан

Т. Траянов

4 май 1906

Виена

IV. Reinergerasse 20,16.

Оригинал. Ръкопис.

¹ Павел Генадиев по това време издава и е един от редакторите на сп. „Художник“ (1905—1909).

² Иван Торчанов (1886—1928) — пианист и педагог. Завършил Музикалната академия във Виена. От 1920 до 1928 г. преподавател в Софийската музикална академия.

³ „Ден“ — политически информационен вестник (1903—1923). В редактирането му са участвували В. Т. Велчев, Хр. Силянов, Рачо Стоянов, Антон Страшимиров и др.

⁴ „Вечерна поща“ — информационен вестник за политика, литература, икономика. Излизал от 1900 до 1914 г.

⁵ В бр. 731 от 14. I. 1906 г. К. Христов публикува във в. „Ден“ голямата статия „Литературни бележки (Откъслещи от моята записна книжка)“. Тук отделя място и за цикъла *Regina mortua*, отпечатан в сп. „Художник“. — „Най-слабото от тия стихотворения би направило чест на което щете българско списание“ — пише К. Христов.

6.

Любезний г-н К. Христов,

Както се вижда, въпросът за моята сбирка¹ е разрешен в отрицателен смисъл — или сигурно ще се реши в това направление — затуй, мисла, най-добре е да я оттегля окончателно. Пък и както ми се съобщи, с криво око гледали на това и нашите книжевночествующи, които мислят, че ще умреш от глад с голямо геройство. От г. П. Генадиев нямам никакво известие. Очаквам с нетърпение писмо от Вас. Стискам Ви преданно ръката

Ваш Т. Траянов

21 май
1906 (Виена)

Оригинал, ръкопис. Пощ. карта.

¹ Има се предвид ръкописът на изпратената стихосбирка „*Venus primitiva*“.

7.

Виена, 1 юлий 1906

Драгий Кириле,

Току-що получих писмо от София (частно), с което ми се известява, че помощта, която ми отпускат, е „двесте лефа“¹. Ех, братко, като че ме струполиха „с онова орудие“ на Чеховия герой (при четенето на драмата). Възмущението ми е по-ужасно от подигравката, която ми се хвърга така нахално. Щом получа тези 200 лева, моментално ще ги върна телеграфически Г-ну Шишманову. . . или как мислиш? Да ги прата на „Българан“ — да ги изпият за мое здраве!

Втората ми сбирка „*Venus Anadyanuse*“ (около 40 парчета) ще прата по дяволите. Тъй като утре ще се премества в *Hotel Unter den Sternen*, то адресинов писмата: *IV/I Tehnisiye Slohscyule*. Страшна гладория ме наляга, па и пари няма да се върна в България. Генадиев „глубокомислено“ мълчи. Мисли си: поет. . . да яде оскоруши. Както видиш, пиша ти с весел тон, но иде ми да запрата мастилницата из прозореца навън. . .

Па за оная теория Пшебишевски — нека ме прощава аритлика — две пари не чини. Аз сам ще ти я докажа, че не е тъй въпреки научната аксиома, че и „въздуха съдържа хранителни вещества“. — Не можеш ли писа ти сам на Генадиева — да прати 300 лева, та да се върна в София?

Моите писма две пари не чинат пред тоя крез. Утре ще му прата под надслова: „Горящи хоризонти“ Бетховен, Саломе и 2—3 дребини.

Такава е ситуацията. . .

Доста релйефна, нали?

Здравей!

Т. Траянов

Писмо. Оригинал. Ръкопис.

¹ Помощ, отпусната от Министерството на народното просвещение по предложение на м-р Ив. Д. Шишманов. Подобна помощ е получил и Тр. Кунев.

8.

Виена, 27.V.06.

Любезний Кирил Христов,

От Вашата обноска към мене тъй съм подкупен, щото винаги с известен страх почвам да Ви пиша. Разбирате ми положението! Няма защо само една нощ да се бавите във Виена — две, три, четири! В моята стая ще се намери още място и за един истински поет (простете ми тази искрена баналност.)

Всичко оставам сега за нашта лична среща! Ръкописът е тук-таме още не детайлиран художествено, затова донесете го, също и моята първа сбирка! Нали е рожба, все е мила.

Не зная дали са напечатани вече изпратените ми работи в „Художник“. Редакцията му демонстрира пред мене своите рибни наклонности, сир. настойчиво мълчи.

Очаквам Ви с нетърпение. Тук ще чуете и българския Падаревски¹ на клавир. Какъв е бедняжка и тоя български артист!

За жалост картата Ви не съм получил, такова губене става 3—4 пъти през тая зима.

Със сърдечни поздрави

Ваш Т. Траянов

Възмутен съм от мене. . . Някакви си 1000 лева измениха поне за 2 часа настроението ми. . . Сега дори измерих какъв ужас е мизерията, и не истинската, а моята, лустросаната, наконтената. . .

Една молба: Донесете ми Вашите „Избрани стихотворения“.²

също: чичо Ваню³ от Чехова.

Благодаря Ви предварително.

Оригинал. Ръкопис.

¹ И. Падаревски (1860—1941) — полски пианист, композитор. Тук се има предвид българският пианист Ив. Торчанов.

² К. Христов. Избрани стихотворения. С предговор от Ив. Вазов. С., 1903.

³ А. П. Чехов. „Вуйчо Ваню“. Сцени из селския живот. . . Прев. от ориг. Немил-Недраг. Варна, 1905.

9.

(София, 28.VIII.1906)

Драгний Кириле,

Наистина съм на мода тука, надпреварват се да ме понапопържат по кюшетата — както ми и представи! С Антона ни свърза ужасна любов, също както и с тебе. С Трифуна¹ открихме затаени симпатии у нас от турско време още! Но, слушай изпрати още за първата книжка твои стихове, за да дебютира триумвирата в пълен състав. Но трябва да не пишеш 2 нощи наред! Е, за сега толкоз!

Je t'embrasse

Тодор

Изпрати, бе, за първата книжка² нещо! Не можеш си представи как ни очакват всички клюкарски и не клюкарски кръгове!

твой Антон

Сбирай си акъла, ей работа ще вършиш п. (не се чете)

Пощенска карта. Оригинал. Ръкопис. К. Христов е в Зехлендорф — Германия.

¹ Трифон Кунев.

² Има се предвид сп. „Наш живот“.

10.

(Виена, 6. XI. 1906)

Любезний Кириле,

Не пцувай, бе, братко, $1\frac{1}{2}$ месеца не съм получил словом „ни стотинка“, мръзна и гладувам. При това докторите ме „изпращат“ непременно на юг. Горната половина на левия бял дроб е заразена с туберкулоза. А сърцето ми го диагностираха Angina pectoris und Klappen-insufizienz. Както виждаш, спукана ми е работата. Но дават надежда, но пари, бре, човек? Антон¹ гладува, никаква помощ от него, а от де? Как мислиш, можеш ли да издействуваш да ме изпратат като тебе, или е невъзможно. Право да ти кажа, омръзна ми да живея, ще ли се и аз да се облека по-топло, да ям и аз като хората, както виждаш, филистерски желания ме налягат. Пиши ми веднага как мислиш.

Здравей

Тодор

Пощенска карта. Оригинал. Ръкопис.

¹ Антон Страшимиров.

11.

Любезни Кириле,

София, 12 септември 1906

Кой знае как си претълкувал това ми замълчаване до сега, па ако е, братко, от пусти мързел! Тия дни, ако си нареди донякъде работата, сиреч ако рече някой да ми открадне борчовете ще замина за Виена да довърша безкрайна наука.

Трифон се изгърси днес тук, замязал е на японско торпедо, Бога ми! Сърбеле го ръцете, каже, че бие някого. . .

Ти как я караш с немцойките, с брата, с хазияте си? Какво си написал? Изпрати за трета книжка на „Наш живот“ Боян Магесникът, а за втората непременно стихове!

Запознах се с всичките наши книжовничествующи. Но с изключение на Кирила, Трифона, Антона и Траянова — всички други са неподражаеми идиоти.

Вярвам, не може никой те убеди в противното!

На Генадиева — моя братски съвет и братска молба — да не изпращаш нищо. Тоз човек не бил и магаре, а някакъв си неоткрит зоологически екезмпляр.

Мойта Venus primitiva е бедна бездомница — никой не иска да я издаде на бял свят! Пък както Яворов ми съобщава, страшни зъби точел Пенчо¹ за нейната гърд. А той, сюрмаха, дирника ѝ не може да изгриза!

Па сега окай да окаме колко можеш:

Да живееш!

Целувам те

твой Тодор

Оригинал, ръкопис. Писма.

¹ Става дума за Пенчо Славейков.

(Виена, 10.XI.1906)

Любезний Кириле, ще се мре бе, човек, като ще се пцонса на чужбина. Но и друго, струва ми се, че и нормален (в смисълът на поет!) не съм, чортът да ми е на помощ. Че от де да ти взема Reigen? — Довечера ще ми донесат „един том“ и утре ще ти го прата. Гладурията е в разгара на могуществото си, па главното — зимно палто, нямам-имама, но е заложено от месеци. — Чуй, бе, нямаш ли един твой портрет да ми изпратиш? — Що пишеш? Мойта сбирка ще излезе през горната неделя; страшен сатър бил наточил Пенчо¹, па и някой си Чешмеджиев² за мене. Ле-ле! Ни петак хонорар няма да взема, оня идиот Генадиев плати 2000 лева на Яворова — късметлия човек!

Здравей!
Твой Тодор

Писмо. Оригинал. Ръкопис.

¹ Пенчо Славейков.

² Григор Чешмеджиев (1879—1945) — юрист, писател, политически деец.

13 а.

(Виена, 12.XII.1906)

Любезни Кириле,

Пиша ти на леглото, ужасно ме тресе, стаята ми е пълна с пушак и двама българии четат ми някаква драма на един непознат гений. Бог да го убие, „Късни каранфили“ я е кръстил, сигурно е даскал, моли ме в едно скромно и чувствуеще „писъмце“ да я изпрата на Антона. Всичко разбрах каквото ми съобщаваш, пиши ми моля те най-подробно. . . Да се видим, първо ще е да си изплача целия накупил яд. От Н. Ж. съм получил всичко 30 лева. Днес трябва да подпиша една полица за 1000 лева у банката, гаранти ми бяха Антон и баща ми, на 15^а е срока за амортизация, дано Антон внесе 30—40 лева, баща ми пише отчаяни писма. Пишеш да ида в София — че мога ли? Не ме пускат кредиторите от тука, па и за път? Реших да пиша сам на Шишманова, па що ще да става. Мойта Helene¹ ще ми сподоби след 4—5 месеца с отроче от мужки пол! Втасахме. . . Чуй бе, драсти няколко реда за мойте стихове (за реклама), дано намера някой издател, за 80 лева ще я дам, да си взема едно зимно палто. Чети Rainer Maria Rilke и August Mambert. Научи ли се, Трифон. . .

Оригинал, ръкопис. Пош. карта.

¹ Елена Рихард Петерс, съпруга на Траянов.

13 б.

(12 декември 1906. Виена)

взел 500 лева от „Вазов“¹. Никой ми не събщи в София, че имало някаква премия. Мисля да прата сбирка от около 100 стихотв(орения) (I и II) на „Напредък“. Как мислиш ти? Имал ли бих шанс? Да свърша архитектура, ми трябва 3 семестъра, инак онуй „Княжево“ — 2 години². Па и от стихове да се храня видях им саламурата! Много ти здраве от Росен, той е в ужасен възторг от двама ни, мислех да го убета за в „Н. живот“, но Антон го нахокал немилостиво. Не разбирам, Росен е най-добрия наш критик и единствения, който би можал да пише за двама ни нещо. Кьорчев също, но е крайно абстрактен. „Сън за сопа“³ излязал, не са ми го пратили. Напоен бил с пикринова киселина: ония гамени около Българан водили борба против мен, не съм видял вестничето им. Някой „Пепо“⁴ бил техния „Blaseroh“. Как не ги мързи тия паразити в нашата литература! Пиши ми веднага. Прати ми Бальмонта. Здраво.

твой Тодор

оня се кълне, че ти прати Reigen, лъже магарето.

Оригинал, ръкопис. Пощенска карта.

¹ В 1895 г. по случай 25-годишния юбилей на Ив. Вазов при Филологическия факултет на Софийския университет бил учреден фонд „Ив. Вазов за премиране творби на български писатели.

² Прави се намек за отслужване военна служба в ШЗО в Княжево.

³ Има се предвид „Сън за щастие“ от П. П. Славейков.

⁴ Вл. Попанастасов (1883—1913) — поет, вуйчо на Хр. Смирненски.

14.

(б.м.д.)

Любезни Кирилчо!

Моята дива хазяйка блъснала писмото ти на масата ми под книгата и ето сега го прочетох!

Или ти ела, или аз ще дода при теб, Бог да те убие, влюбил съм се в тебе, — не се смей, ами ела у Виена. Ей, че ще ти разправам за нашта писателствуваща българийка! Че те — хич заслужават ли да ги бута човек, бе!

Аз се подигравах в очите им. . . Уф, да ги мръдне мътната, врежняваме с тези лилипути! Яворов призна, че всичко, като писали против тебе, е лично отмъщение и че крайно. . . крайно съжелява, съгласи се, че ти си въобще не само епоха в нашата литература, но си и основател въобще на нашта лирика и пр. и пр. Оная безгласна пуйка Генадиев произведе Яв(оров) в знаменосец на „Художник“, В Н(аш) Ж(ивот) Антон е наризал Балабан-баши¹ „богатоо“. Други точат зъби на Генадиева — Ония дервиши около „Демократ“² и „Препорец“³. „Ний“ няма що да си мърсим аристократическите ръце с тия идиоти.

В София бях литературно магтинто същество — идваха да се запознават един по един и аз се надувах като Настрадаина. Миозина съжеляват за това си запознание — намираха ме в хумористично декадентско настроение.

А бе, мой ли ти се описа! Ама забавително беше. С Антона сме се смели през глава! Антон е божествен, но ревнува ме от тебе! „Reigen“ ще ти прата — Ела бе, миличък, във Виена за 10 дена само. Да бих имал пари, още тази вечер се домъквам топан со целия си фукарлък!

Козаров да се обеси или да се запопи! Хареса ли ти Наш живот?

Прегръща те Твой предан Фьодка

На всеки обед келнера ми споменува: Не забравяйте да пиете за здравето на Пенчо!⁴

Писмо. Оригинал. Ръкопис.

¹ Прави се намек за Ал. Балабанов, по това време един от редакторите на сп. „Художник“.

² В. „Демократ“, орган на Радикалдемократическата (Радикалната) партия. Излиза през 1905—1934 г.

³ В. „Пряпорец“, орган на Демократическата партия. Излиза през 1898—1932 г.

⁴ Прави се намек за П. Славейков.

15.

Виена, 6. д.

Любезни Кириле,

Ще ти прата други ден Reigen. Сега нямам даже пари да ти прата писмото! Пък болен съм, братко, ужасно съм болен. Имам формено подуване на сърцето. Цялата гръдна част върху него се е покрила с някакви си безобразни пъпки. Козаров¹ е тука. Отчаян е ужасно, ще се беси! Бога ми, ще се беси! Хем сериозно ще се беси! Спа у дома 3—4 вечера — хич абер от изкуство въобще няма, простацината му е просто очарователна!

Ти как я караш? Моята скромност гладува юнашки на сметка на бъдещата слава! (Де, даяк, де!) Страшимиров и Росен ми пишат, че против мене било цяла буря в София, псувале ме, но на 9

язика! Но здраве им! Аз седнах основно да изучавам архитектурата и стиховете на Stefan George¹. Чуден е тоя човек, най-любимия ми автор за сега. Ти разбираш ли го вече? Моята сбирка ще излезе другия месец. Около 5 печ. коли, с около 70 стихотв. само модерни. Кръстя я: „Трепета и песни на откровението“. Че като ще ме гавне оная глутница в България. . . Ле-ле! Ти, батенка, по-скоро ела у Виена, хем да се поохрани на твоя сметка, хем да пооратиме!

Не се смей, но случай, през м. януарий ще се жена, хем с поп и в черква! Трябва да се ожена, инак ще полудея до последния предел!

Аз не съм записан още в Политехниката, нямам пари за такса. Писах на 2—3 приятели в София, но всички мълчат дълбокомислено. Дураци!

Моята Мария Магдалена² е на привършване, — ужасно!

Прегръщам те горещо
Твоя Траянов

Писмо. Ръкопис. Оригинал.

¹ Ал. Т. Козаров (1856—1933) — просветен и културен деец, журналист, преводач, адвокат, дипломат.

² Стефан Георге (1868—1933) — поет, един от видните представители на немския символизъм.

³ Траянов работи над повестта „Мария Магдалена“.

16.

Виена, 6. д.

Любезний Кириле!

Защо се не обаждаш? Какво написа ново? А бе, даскале, че тъй ли бива? Ти си единствения човек от северното полушарие, който си ме признал за поет, пък отгоре на това и не пишеш!

Както виждаш от марката, аз съм още във Виена, Царско височество (нали се провъзгласих за цар на фукарите-поети!) и очаквам зейтиневото благоволение на Павлета Генадиева и на министра Шишманова да се изсине като от невиделица върху мене. С други думи, братко, ни от Ш.¹, ни от Г.² съм получил нещо. Асьл блаженна Аркадия! Домашните ми дигнаха ръце от мене и какво ще права още 2 $\frac{1}{2}$ семестра, за да досвърша архитектурата, не зная. Имам цели 2 сбирки готови — Venus primitiva и Venus Aneudyapine. Как се издават тия въджни, не знам. Втората сбирка е 1 $\frac{1}{2}$ по-голяма от първата, същия жанр, разбира се. Ти какъв съвет би ми дал?

Не зная дали са напечатани в „Художник“ изпратените работи. Генадиев се държи просто възмутително, не мога да си го обясна или като ме смята за „опасен“ — види се — „елемент“, гледа да прекъсне всичко с мене. Писах на един приятел да ми изпрати 200 лева, за да се върна в София и си поуреда работата, защото, искрено ти казвам, преди 3 седмици нещо бях ти написал прощално писмо вече и ако не беше мойта Helene — Бог да го прости! Аз съм със желязна издържливост, но цялото това неотменно разочарование на всяка стъпка досмазва човека. Кой знай, Пшебишевски има право! Недей се смя!

Очаквам веднага да ми отговориш.

Със сърдечен поздрав

Твой Траянов

Адреса: V/Kriehbergasse. 11, 16.

Оригинал. Ръкопис.

¹ Проф. Иван Д. Шишманов.

² Павел Генадиев.

Любезни Кириле,

Не ти отговорих веднага, понеже съм от една седмица съвсем болен, па и работата ми е бозук. Прокуратурството ще повдигне преследване против мене — като отклонилши от войската. Имам дълг около 1300 в. у Виена и тук, пипнали са моя баща като гарант. От Антона¹ бях взел 700 лв., които мислех като хонорар да прихвана — вятър, човекът ще си иска парите, така ми съобщиха околни.

Чете ли в „Мисъл“ критиката от Вл. Василев за Яворов.² Такава критика да се пише зарад мене, няма ни да сънувам. Не му завиждам, ами окайвам моята глупейша кратуна — че какво имам аз от мойто писателство — ругания) чете ли напоследък как ме е изругал Вазов?³ Kostlich! Зарязях архитектура — та писател български да ставам. Хай че сола. Единственият ми изход е да намера пари и да досвърша за три семестра техниката. Чувствам се страшно отритнат в нашата литература, зарязан даже от най-близки другари. Оная вечер в Страшинови разправяха каква хала е Яворов, какъв език има Сирак Скитник⁴ и пр. пр. Стаматов Р. Г.⁵ ме смята за „писателче“. Аз съм в нас признат продължител на „Кириловщината“, доста бездарен, разбира се. Пък ти що ще се връщаш тук, нали знаеш как ще се отвратиш на втория ден. Пийни си твоята . . . и живеи наистина художнически, естетично. Имам една идея! Всеки 3—4 месеца да издаваме по един грамаден сборник⁶ от по 15—20 коли (Аз, ти, Кунев, Росен⁷ и няколко маляци). Аз имам (готови и в приготвяне): около 36 дребни стихове, 4 големи расподни от по 150 стиха, критични бележки за Dehmel, за твоя символизъм в „На кръстопът“, за Боян, външността на модерната поезия. Ти трябва непременно да направиш една китка от най-ценните си работи: от дребните бисери в „Избраните“ и от „Тихи песни“, от „Пасха“ и от „Скрижалите“, плюс — ново. И напиши някоя и друга естетическа статия. От Трифона⁸ — стихове (най-хубави от печатаните) и нови. Ти какъв материал имаш готов? Изпрати ми онази книга George. Слушай, братко, пиши на Симона Радева⁹ (*твоята дума все важи*, при всичко, че не сте в приятелски отношения), нека вземат мойта сбирка за премия на „Художник“. Нима не струва колко тая на Яворова. (Разкошно издание ще бъде!) Рискувам да загина свършено в тая мизерия. Съгласен ли си да посветя мойта сбирка на тебе и Кунева? Пиши ми подробно как мислиш за списанието.

Здравей и не се сърди така на

Твой гол Тодор

Оригинал. Ръкопис.

¹ Антон Страшинов.

² Вл. Василев публикува статията на Яворов под заглавие „Поет на ноща“ в сп. „Мисъл“, 1907, кн. 2.

³ В бр. 1981, 29. X. 1906 г. X (Иван Вазов) публикува статията „Литературни бележки“, в която отделя място и за сп. „Художник“. Между другото Вазов се спира и на статията за А. Шницлер от Т. Траянов и отбелязва: „Защо ли пише така г. Траянов? Защо тия тъмноти в езика му, тая вълча мъгла в израженията му и тая облачност на мислите му? . . .“

⁴ Сирак Скитник (Панайот Т. Христов) (1883—1943) — поет, художник, художествен и театрален критик.

⁵ Г. П. Стаматов (1869—1942) — изтъкнат писател, дългогодишен съдия,

⁶ През 1907 г. тази мечта се осъществява, излиза тримесечен литературен алманах „Южни цветове“ (редактори Д. Кьорчев и Тр. Кунев). Публикувани са стихове от Траянов и Кунев, есе от Д. Кьорчев, драми от Ю. И. Леонардич.

⁷ Петко Росен (П. Г. Чорбаджиев) (1880—1944) — литературен критик, писател, адвокат.

⁸ Трифон Кунев.

⁹ Симеон Радев (1879—1967) — публицист, литературен критик, дипломат, един от редакторите на сп. „Художник“.

(Виена, 3. I. 1907)

Любезни Кириле,

От днес нататък ме очаква съдбата на пророк Илия — да ме хранат гарваните. — Антон се е разлютил и не ще даже стиховете ми за Н. Ж.¹ Да имам поне някой галаган и друг да се върна в България. Ще направя последен опит с него, по кой знае какво ще излезе. Съдба поетска, кучешка съдба! Моля ти се, нищо не пиши на Антона по този въпрос. Аз ще пиша повест², модерна, психологическа — за конкурса фонд „Вазов“, струва ми се, ще бия ония магарета в България. Аз никога не съм писал на Шишманова. Нека пукна от глад за срам на България. Ти свърши ли твоя Бержерак?³ Вярвам и ти да мръзнеш като мойта милост, аз съм буквално „без долни гащи“, но отвън кадифияното сетре — чисто кюнстлерски. Вярвам да си получил. . . Изпрати ми Балмонта⁴. Урра! Прегръщам те.

Тодор

Пошерна карта. Оригинал. Ръкопис.

¹ Списание „Наш живот“.² Има се предвид повестта „Мария Магдалена“.³ Има се предвид преводът на драмата „Сирано дьо Бержерак“ от Е. Ростан.⁴ К. Д. Балмонт (1867—1942) — виден руски поет.

(Виена, 25.II.1907)

Драги Кириле,

Преди няколко дена се върнах от София, гдето не можах абсолютно нищо да направя. С Антона се разбрахме и помирихме. От него не мога абсолютно нищо да очаквам в парично отношение. Сбирката ми надали ще излезе, па и да излезе, кой ли ще я чете! Ти какво пишеш? В София мислат, че се занимаваш с някоя голяма литературна работа. В втора книжка на Б. Сбирка¹ излязоха от мене стихове. Пари, разбира се, нищо, чорт да го вземе, ама хептен са нямало хас кочек да става български писател. В тая книжка на Н. Ж.² има една критика за Художник от мене. Антон е вмъкнал един пасаж и против Шишманова; па има право, това муле направи да не играят на Отвъд³ и Свежърва⁴. Аз през май ще дода с жена си при тебе у Церендорф — сигурно ще се сдобия с пари, па ако ще сам Исус Христос да се потурчи. Виж, примири се с Антона и изпращай на Н. Ж. по нещо. Твоят име стига, за да поподигне списанието. Здравей!

Тодор

Ориг. ръкоп. Пош. карта.

¹ В кн. 1, 1907 г. на списанието Траянов печата цикъла стихотворения „Impressions“.² В кн. 5, 1907 г. на „Наш живот“ Траянов публикува отрицателна критика за кн. 1—3, 1906—1907 г. на сп. „Художник“. Подпис Т.³ „Отвъд“ — пиеса от А. Страшимиров.⁴ „Свежърва“ — пиеса от А. Страшимиров.

(Виена, 26.V.1907)

Благодаря за портрета! Не съм ни най-малко сърдит, не ти пишех от апатия към всички! Съобщи ми ония места, които мислиш, че са повлияни. Мойта цезура е руска, но мозъка е от умора късоглед, тъй че може да има несъзнателни влияния и заимствания. Не вярвам да са повече от 2—3. В работите, печатани в „Н. Ж.“ — няма, но в по-първите печатани в Художник. Терминологията ми

е от Уайлда¹ resp. Бодлера (че кой ли не го е имал за галантен Даскал) — но, разбира се, всичко това влияние е в началните ми работи. . . Ти как живееш. Аз ще се връщам в България, но нямам пари за път. За сега чета някаква глупава драма и постни стихове от Кнодт². В Брюсов³ не чини. Балмонт⁴ — слог, чувства — ничево.

Живей! Тодор

Ориг. ръкопис. Пощ. карта.

¹ Оскар Уайлд (1854—1900) — английски писател.

² Кнодт — Карл Е. Кнодт (1856—1917) — немски поет.

³ В. Брюсов (1873—1924) — руски и съветски писател.

⁴ К. Д. Балмонт.

21.

(София, 14.VI.907)

Кириле,

„Книжовната дебибелкана“¹ отпуска 1000 лв. за най-хубавото худож. произведение на последните две години. Ако имаш нещо, испрати най-късно до 15 август. Аз няма да си дам мойта сбирка, понеже знам, че няма да я премират. (Мене мразат повече от тебе, в частни разговори съм рязък до нахалност). Страшимиров ще даде своята легенда, Яворов — сбирка стихове, Онуфрий² — нова някаква драматическа чекия. Сирак Скитник (когото А. С. издига срещу мене) също сбирка. Я подхвани с фейлетони тая премия (Кръстев³ ще е рецензент на своите дервиши!) Еле си по-скоро, септември е късно, прости ми тоя егонизъм, но мене, брат, за 3—4 год. ще ме пратат по дяволите като поет, тургат ме по-долу от един Андрейчин!⁴

Единствен добър отзив е тоя в „Ден“⁵ и Петко Росеновия в „Д. П.“⁶ Други — подигравки и захавания. Толко ми чини, ама че се умре от глади.

Живей и здравей

Твой Тодор

Пощенска карта. Оригинал. Ръкопис.

¹ Прави се намек за Министерството на народното просвещение.

² Има се предвид Йордан И. Леонардич (1885—1924) — писател-драматург.

³ Д-р Кр. Кръстев (1866—1919) — литературен критик.

⁴ Ив. С. Андрейчин (1872—1934) — поет, белетрист, драматург, преводач.

⁵ Вж бел. 5 към писмо № 5.

⁶ В сп. „Демократически преглед“ (1907, кн. 3) П. Росен публикува статията „Моите симпатии“, в която разглежда литературната продукция през 1906 г. Спира се и на Траянов: „Той е реформатор.“

22.

(София, б. д.)

Драги Кириле,

До 1/2 час трябва да имам 24 лева. Моля те, най-настоятелно, послужи ми — на краткосрочен заем! Ще ти съобща довечера цялата безизходност на положението. От г. Ушева¹ — нищо още. Изпрати ми 2×2=5², ще я дам днес на учителското дружество в Севлиево — за 30—40 лева — не под мое име — превел Х. У.

Не отказвай, брат, тая услуга, защото злини се трупат върху грешната ми глава.

Здравей

Твой Тодор

Писмо. Оригинал. Ръкопис.

¹ Елена Ушева (1872—1941) — дългогодишна учителка, редакторка и издателка на списания за жената.

² Има се предвид преводът на Траянов на книгата „ $2 \times 2 = 5$ “ от Г. Кот.

23.

(София, б. д.)

Кириле,

Домъкнах се тука. Живея като отшелник, пиша един роман. Мисла до 3—4 седмици да го свърша и ще ти го прата за оценка. Ти кога ще дойдеш?

Пиши ми веднага нещо, напр. за обитателите на месечината.

Здравей!

Твой Траянов

ул. Солун, 25.

Писмо. Оригинал. Ръкопис.

24.

ДО ГЕНЕРАЛ МИХАИЛ САВОВ

София, 17 май 1922

Любезний г. Генерал!¹

Не зная дали Ви е известно, че от 14 месеца вследствие интригите на Панчо Дорев², а може би и повече — вследствие на моята наивност — изгубих доверието на Стамболийски и той ме уволни³. Сега, изглежда, той е разбрал много работи и бил наклонен да ме изпрати за консул някъде в Германия. Тия 14 месеца прекарах доста трудно. Издадох книга „Български балади“, в която възлях народната мъка след катастрофата.

Слава много, критиката вижда в мене заместника на Вазова. Всичко това, вярвам, доста е повлияло на Стамболийски⁴. Не се обърнах за никакво съдействие към Вас, понеже, както знаете, не обичам да обременявам тия, които много обичам и уважавам.

Но сега съм в едно трескаво състояние и отчаян до невъзможност. Жена ми във Виена е тежко болна от старата си болест и според телеграмата на проф. Киперт само една немедленна операция може да ѝ спаси живота. Ето защо реших, като апелирам към нашето старо приятелство с моята преданост към Вас, да Ви помоля да ми помогнете в случая и спасите живота на жена ми. Нуждни са за операцията около три ста хиляди корони, които аз за сега не мога да намеря никъде тука. Моля Ви, г-н генерал, помогнете ми в случая, като ми заемете тая сума и дадете разпоредение да се изпрати телеграфически на жена ми: Helene Trajanoff. IV Victorgasse 25.

Като Ви моля да погледнете най-приятелски на тая моя постъпка, поздравявам Ви, благодаря Ви най-сърдечно и оставам Ваш предан стария Тод. Траянов

Ако има нещо да ми пишете, моля чрез един плик до директора на печата, Ив. Радославов, моя верен и възторжен критик.

Оригинал. Ръкопис.

¹ Михаил Савов (1857—1928) — български военачалник, многократно бил министър на войната (1891—1907). По време на самостоятелното управление на БЗНС (1920—1923) е пълномощен министър в Париж.

² Панчо Дорев (1878—1938) — учител, дипломат, преводач.

³ От 1914 г. до декември 1920 г. Траянов е дипломатически чиновник (стигнал до управлението на легация) във Виена. През 1921 г. е уволнен.

⁴ През 1922 г. Траянов е върнат на работа в българското генерално консулство в Бреслау (Вроцлав). През 1923 г. правителството на Ал. Цанков го уволнява и той се връща в България.